

დიდი ოჯახის უფროსის ინსტიტუტი ქართული ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით

ინდირა წივნივაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სამართლის
ფაკულტეტის სადოქტორო პროგრამის დოქტორანტი,
ადვოკატი

საკვანძო სიტყვები: დიდი ოჯახი, უფროსი, საერთო
საკუთრება

შესავალი

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მთავა თუ ბარში XX სა-
უკუნის დასაწყისამდე დიდი ოჯახი იგივე საოჯახო თემი, რო-
მელსაც პატრიარქალურ ოჯახსაც უწოდებდნენ არსებობას გა-
ნაგრძობდა პატარა ინდივიდუალური ოჯახის გვერდით. ასეთი
ოჯახები, ძირითადად, განვითარებული იყო მიწათმოქმედების
კუთხეებში (ქართლი, კახეთი, რაჭა), ასევე მესაქონლეობის
კუთხეებში (თუშეთი, ფშავი, ხევი, ქიზიყი) და მიწათმოქმედე-
ბისა და მესაქონლეობის თანაბარი განვითარების კუთხეებში
(მთის რაჭა, სვანეთი)¹. მიუხედავად ამ საკითხით სხვადასხვა
სფეროს მკვლევარების დაინტერესებისა: ისტორიკოსების,
ეთნოგრაფების, სოციოლოგების, ეთნოლოგების და იურისტე-
ბის, დიდი ოჯახის უფროსის ინსტიტუტი ქართული ჩვეულები-
თი სამართლის მიხედვით ნაკლებად შესწავლილია. სტატიის
მიზანია, ნათლად წარმოაჩინოს აღნიშნული საკითხი სამა-
რთლებრივ ქრილში, რაც საინტერესო და მნიშვნელოვანია
ძველი საოჯახო ყოფით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

1 ბექია მ., 1980, ოჯახის განვითარების სოციალური პრობლემები, გამომცემლობა
თბილისი, გვ.24

მიზანი მიიღწევა კვლევის ისტორიული და შედარებითსამართლებრივი ანალიზის გამოყენების მეთოდით.

დიდი ოჯახის შემადგენლობა და მმართველობა

XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დასაწყისამდე საქართველოსა და კავკასიის მრავალ კუთხეში, დიდი ოჯახების არსებობას ადასტურებს არაერთი მკვლევარი. პატარა ინდივიდუალურ ოჯახში ცხოვრობდა ერთი დაქორწინებული წყვილი და მათი მემკვიდრეები, ხოლო დიდ ოჯახში ანუ საოჯახო თემში, რომელიც წარმოადგენდა პატრიარქალურ-გვაროვნული წყობის დაშლის შედეგად წარმოშობილ სოციალურ უტრედს, ძმებისა და ბიძაშვილების რამდენიმე თაობა, მათი ქონება საერთო საკუთრებას წარმოადგენდა, ერთობლივად შრომობდნენ, ქმნიდნენ და მოიხმარდნენ დოვლათს.² ოჯახის საკუთრებაში იყო სახლ-კარი, შენობა-ნაგებობა, პირუტყვი, საოჯახო ნივთები, საბრძოლო და შრომის იარაღები. „მის შემორჩენას ფეოდალიზმის ეპოქაში და კაპიტალიზმის ადრეულ საფეხურზე განაპირობებდა მეურნეობის ორგანიზაციის მოთხოვნები.“³ გაბატონებული კლასი და სახელმწიფო მომხრე იყო უფრო დიდი ოჯახის ეკონომიკური სიძლიერის, ვიდრე პატარა ოჯახებზე დაშლის და გაყრის.

ს. მაკალათიას გადმოცემით მთიულეთის სოფელ მაქართაში (გუდამაყარი), ყველაზე მრავალრიცხოვანი ვეფხია წიკლაურის (მერაბიანთ) ოჯახი იყო, სადაც 44 სული ერთად ცხოვრობდა. „ეს დიდი ოჯახი მოთავსებულია ორ დიდ მთიულურ ტიპის ოჯახში, სადაც გამწკრივებულია მამულ-რძლების ტახტ-ლოგინები თავიანთ სკივრებით და საოჯახო წვრილმანით.“⁴ ასეთი მრავალრიცხოვანი ოჯახები გავრცელებუ-

ლი იყო საქართველოსა და ცენტრალური კავკასიის ხალხებში.

ქართლის მთიელთა ყოფა-ცხოვრებიდან ყველაზე ადრეული ცნობა გაუყრელად ცხოვრების შესახებ გვხვდება გიორგი ბრწყინვალის სამართლის მეშვიდე მუხლში: „თუ ვინ ხევისბერის კაცის გაუყოფარი, მისსა სახლსა შიგან მოახლე, ერთ სახლის კაცი მოკლან: მამა, ბიძა, ბიძას ძე, ძმისწული, რა გინდა რა მისის გუარისა მისი მოახლე,⁵ სისხლად ესევე ექუსი ათასი თეთრი იყოს“...⁶ ვინაიდან დიდი ოჯახი შედგებოდა სხვადასხვა თაობის მრავალი წევრისგან, დამკვიდრებული იყო წესად: უმცროსები პატივს სცემდნენ უფროსებს და ემორჩილებოდნენ მათ.⁷ უძველესი კანონის ბატონიშვილის ვახტანგის სამართლის წიგნის მე-80 მუხლში ვკითხულობთ: „იქნება მამას შვილი ერთიმეორეზე ან ულონობისათვის, ან სიავისათვის სძულდეს და სჩაგრავდეს და სხვა შვილს უფრო ჰკერძევდეს, მამა ნუ უზამს, არა ჰამს-უფროსი უფროსად იმყოფოს უმცროსი-უმცროსად.“⁸

ოჯახის წევრებს შორის ფუნქციები სქესის, ასაკის და უნარის მიხედვით იზომებოდა. ყურადღება ექცეოდა ოჯახის წევრთა შრომისუნარიანობას. მას ხნით ყველაზე უფროსი მამაკაცი მართავდა. დიდი ოჯახი სამი ტიპის არსებობდა: საძმო, საბიძაშვილო და სამამო ოჯახი.⁹ კავკასიის სხვადა-

5 „მოახლე-ახლოს მყოფი“ (საბა, სიტყვის კონა, თბილისი, 1949). „ძველის დადების ლექსიკონში მოცემული განმარტებით, მოახლე ნიშნავს ახლო ნათესავს (ი. დოლიძე, 1957, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, თბილისი, გვ.138). ეს ტერმინი ასეთივე მნიშვნელობითაა ნახმარი ძველის (9, 10, 17, 20, 43). ჩვენი ვარაუდით, მოახლე უნდა ნიშნავდეს მოსახლე-ს, ე.ი სახლის ოჯახის წევრს. (მითითებულია ითონიშვილი ვ., 1974, ქართლის მთიელთა ყოფა ცხოვრებიდან, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“ თბილისი, გვ. 8)

6 იქვე გვ.8
7 ხიზანიშვილი ნ., (ურბნელი) 1982 წ, რჩეული იურიდიული ნაწერები, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი გვ.153

8 ქართული სამართლის ძეგლები,ტ. I, ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებული (ტექსტი გამოსცა გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი.დოლიძემ, 1963, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა თბილისი, გვ. 502

9 აჩუგა თ., 1987 წ. ტრადიციული აჭარული ოჯახისა და საოჯახო ყოფის ეთნოგრაფიული შესწავლის ძირითადი შედეგები, სლსკ XIV, გამომცემლობა თბილისი, გვ. 54

2 იქვე გვ.12
3 ბეჭია მ., 1980, ოჯახის განვითარების სოციალური პრობლემები გამომცემლობა თბილისი, გვ.25
4 მაკალათია ს., 1930, მთიულეთი, გამომცემლობა სახელგამი, ტფილისი გვ.81

სხვა ხალხებში სამამო ოჯახს დესპოტური ტიპის ოჯახად თვლიდნენ. მაგალითად, აზერბაიჯანული სამამო დიდი ოჯახი ამ უკანასკნელს მიეკუთვნებოდა, რადგან ოჯახის უფროსს შეეძლო, ოჯახის ნებისმიერი წევრი ფიზიკურად დაესაჯა და სახლიდან უწილოდ გაეშვა, ოჯახის გაყრისას კი საოჯახო ქონებიდან ყველაზე მეტ წილს მისთვის იტოვებდა.¹⁰ საქართველოში მსგავსი დესპოტიზმით სამამო დიდი ოჯახის უფროსი არ გვხვდება. იგი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებამდე, როგორც იყო საოჯახო ქონების გასხვისება, ჩუქება და ა.შ. ოჯახის ყველა სრულწლოვან მამაკაცს ეთათბირებოდა და მათ აზრს ითვალისწინებდა, ის ოჯახშიც და საზოგადოებრივი ურთიერთობის სფეროშიც იყენებდა თავის რჯულში დამკვიდრებულ ჩვეულებასა და ადათს და ისე მოქმედებდა.

ადრინდელ საკანონმდებლო ძეგლებში სამართლის ცალკეული დარგები, ერთმანეთისგან მკვეთრად არ იყო გამიჯნული, სადაო საოჯახო საკითხები, მატერიალურ და პროცესუალურ ნორმებთან ერთად იყო არეული. კანონმა და ადათობრივმა ნორმებმა სოციალურ ეკონომიკური მდგომარეობის ცვლასთან ერთად დიდი გარდასახვა განიცადა, რაც დროთა განმავლობაში აისახა წარსულში დამკვიდრებულ საოჯახო ჩვეულებებზე. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ოჯახის უფროსი იყენებდა თავის რჯულში დამკვიდრებულ წესებს, ამ ინსტიტუტმა ბევრი საერთო მსგავსება დაგვანახა, რაც ამ ტიპის ოჯახისთვის დამახასიათებელ ნიშანთვისებად შეიძლება ჩავთვალოთ. უძველეს კანონებში – ძეგლისდება და აღბუღას სამართალი, იკვეთება ოჯახის მამის განუსაზღვრელი უფლებები „მათში ოჯახის მამა თითქმის სრული პატრონია, სრული ბატონი, ცოლი არ წარმოადგენს თავისუფალ ბნეობრივ არსებას; მას მეტად მცირე და მკრთალი უფლება აქვს. “ძეგლისდების მიხედვით ოჯახის მამის უფლებები, უფრო რბილია ვიდრე რომაელების ოჯახის მამის (pater familias) რომელიც თავს, ცოლის

10 იქვე გვ.77

და ქონების მესაკუთრედ თვლიდა და არა, წევრთა კავშირის.¹¹ „შვილიც რომაელეების ძველი უფლების შეხედულებით, მამის საკუთრება იყო, მოკლებული ყოველგვარ თავისუფლებას, ბნეობრივ ღირსებას. არც ერთი და არც მეორე უკიდურესობა ძეგლისდება არ იცის: კაცმან თუ ცოლი დააგდოს უბრალო და მისი შეუცოდარი იყოს და გაეყაროს, ესეთს ნახევარი სისხლი დაუურვოს“¹² (მუხ.კა)

ფშავის ხევი დაყოფილი იყო 12 თემად, თითოეულ თემს ეკავა ერთი სოფელი და რამდენიმე კომლად იყოფოდა. „კომლი შეადგენდა მრავალრიცხოვან ოჯახს, სადაც ერთ ჭერქვეშ რამდენიმე ძმათა შვილები ცხოვრობდნენ. ამ დიდი ოჯახის სათავეში ფშავში იდგა „ბერო“ (პაპა) და „ბებო“ (ბერდედა).¹³ თუ ასაკის გამო მათ არ შესწევდათ უნარი ოჯახის გაძლოლის ამ საქმეს უფროს რძალ-მამულს ანდობდნენ, რომელთაც „მოთაურის“ სახელით იცნობდნენ, ისინი აწესრიგებდნენ საოჯახო საკითხებს: ყიდვა-გაყიდვის, სესხის გაცემის, ქორწილის, მიცვალებულის ხარჯების და სხვა. ოჯახში ყველაფერი საერთო იყო ქალის სათავეს გარდა.¹⁴ რ. ხარაძე, ნაშრომში იყენებს მ. მაჩაბელის ხელნაწერს XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართლის საოჯახო ყოფის შესწავლიდან და აღნიშნავს, რომ დიდი ოჯახის უფროსი მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებას, როგორც იყო საოჯახო ქონების გასხვისება, მარტო ვერ წყვეტდა. ინვევდა ოჯახურ საბჭოს და უფროს წევრებთან ერთად აწარმოებდა მოლაპარაკებას ამ საკითხზე, რაზეც საჭირო იყო მათი თანხმობა, გადამწყვეტი ხმის უფლება ბოლოს მას ეძლეოდა. იგი ითვალისწინებდა ოჯახის ყველა წევრის ინტერესს, რაც გამორიცხავდა მისი მხრიდან დესპოტურ მართველობას.¹⁵

შუა საუკუნეების ხევში დიდ ოჯახებად

11 ხიზანიშვილი ნ., 1982, რჩეული იურიდიული წიგნები, გამომცემლობა მეცნიერება, გვ. 147

12 იქვე 147

13 მაკალათია ს., 1985, ფშავი, გამომცემლობა „ნაკადული“ თბილისი, გვ.97

14 იქვე გვ.97

15 Харадзе Р., 1961 г, Грузинская семейная община, тбилиси, Т. 1 стр.50-51

ცხოვრებას ინდივიდუალური ოჯახების გვერდით ადასტურებს ვ. ითონიშვილი¹⁶ „ხევში ოჯახს მართავდა ხნით უფროსი მამაკაცი, რომელსაც რამდენიმე სახელით მოიხსენიებდნენ: ოჯახის უფროსი, ოჯახის მანარმოებელი, ჯალაბობის უფროსი, სახლის უფროსი, სახლის მანალმართებელი.“¹⁷ ოჯახის უფროსის გარდაცვალების შემთხვევაში, მის ადგილს იკავებდა გარდაცვლილის ხანდაზმული გონიერი ძმა ან უფროსი შვილი.¹⁸ საოჯახო თათბირში გადაწყვეტილებას უფროსები წყვეტდნენ. „უღირსი ხნით უფროსის ადგილს ხშირად ღირსეული უმცროსი იკავებდა და ამ ნიშნის მიხედვით ოჯახის მმართველობა ხევში დემოკრატიულ ხასიათს ატარებდა.“¹⁹ „მამის სიცოცხლეში გაყრა იშვიათად ხდებოდა. გაყრის დროს გვარის უხუცეს ზედმეტად ყანა ეძლეოდა, რომელსაც „გორის უფროსის ყანას“ ეძახდნენ. მისი სიკვდილის შემდეგ ეს ყანა მომდევნო უფროსზე გადადიოდა და ა.შ. მოგვიანებით ეს წესი შეცვლილა, მშობლების სიკვდილის შემდეგ ქონება თანაბრად იყოფოდა, უფროს ძმას ზედმეტი წილი ეძლეოდა საქონლის ან საყანე მიწის ნაკვეთის სახით იმ შემთხვევაში, თუ მას ძმების აღზრდაში წვლილი მიუძღოდა.“²⁰

სვანეთში დიდ ოჯახს ოჯახის უფროსი მამაკაცი „ქორა მახვში“* ხელმძღვანელობდა, რ. ხარაძე „ქორა მახვშის“ უფლებების შესახებ დეტალურ ინფორმაციას გვანჯდის, რომ ოჯახის უფროსს ასაკის გარდა, ჭკუა და მოხერხებაც უნდა ჰქონოდა, მართო არ წყვეტდა ისეთ საკითხებს, რომელიც ეხებოდა ოჯახიდან საძმოს, სანათესაოს („სამხუფის“) გამოყოფას, ოჯახის დაშლას, ზედსიძის შემოყვანას, ოჯახის საერთო საკუთრებიდან რაიმე ნაწილის გაყიდვას,

გაცემას და სხვა. იგი რჩევას ზოგჯერ ასეთ საკითხებზე „სამხუფ-საც“ იგივე საძმო-სანათესაოს ეკითხებოდა.²¹ ოჯახის უფროსი იყო ოჯახის წარმომადგენელი თემსა და სოფელში, რომელიც ითვალისწინებდა ოჯახის აზრს. მართავდა როგორც შინაურ, ისე გარე საქმეებს და იღებდა მონაწილეობას სათემო ყრილობაში. სვანეთში სათემო ყრილობა, ეწყობოდა

რამდენიმე სოფლის მცხოვრებთა საერთო მონაწილეობით, იქ დასწრება შეეძლოთ მამაკაცებს და ქალებს 20 წლის ასაკის ზევით, სათემო ყრილობა იქ ითვლებოდა უზენაეს ინსტანციად სვანური იურიდიული წეს-წყობილების.²²

აჭარაში ოჯახის უფროსს „სახლის დიდს“ უწოდებდნენ, რომელიც დესპოტიზმით არ გამოირჩეოდა. მამას (ან ბაბუას), ახალგაზრდის საქციელის განსჯა შეეძლო, მაგრამ შვილის ან შვილიშვილის ფიზიკური შეურაცხყოფა და უწილოდ დატოვება არა.²³ ქიზიყშიც დიდი ოჯახის ფუნქციები „სქესის, ასაკის და უნარის მიხედვით იყო განსაზღვრული. მის სათავეში იდგა უფროსი მამაკაცი, კომლის მეთაური, თავკაცი ან როგორც მას ზოგიერთ სოფელში უწოდებდნენ „მოთაური“ და „სახლის დიდი“.²⁴ იგი აწესრიგებდა, როგორც საოჯახო საკითხებს, ასევე აქტიურად იყო ჩართული სოფლის მართვაშიც. იღებდა მონაწილეობას სოფლის ყრილობაზე სადაც ქონდა ხმის მიცემის უფლება, მათგან ღირსეულ პიროვნებას ირჩევდნენ სოფლის მამასახლისად, მოსამართლედ თუ სხვა თანამდებობის პირად.“²⁵

საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში იყო გამონაკლისი შემთხვევა, როცა უხუ-

16 ითონიშვილი ვ., 1970, მოხვევების საოჯახო ყოფა, გამოცემლობა „საბჭოთა საქართველო“ თბილისი, გვ. 21
 * სიტყვა „ქორ“ სახლს ოჯახს ნიშნავს, „მახვში“ კი უფროსს.
 17 იქვე გვ.79
 18 იქვე გვ.79
 19 იქვე გვ.91.
 20 მერაბიშვილი ჯ. და სერგო მაკალათია, 1988, ქართული ჩვეულებითი სამართალი, ტომი I, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი გვ.127

21 ხარაძე რ., 1939, დიდი ოჯახის გადმონაშთები სვანეთში სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ფილიალის გამომცემლობა გვ.48
 22 სვანი, ჩვეულებითი მართლმსაჯულება სვანეთში, „დროება“ 1885, #198. 14 სექტემბერი მითითებულია ნიჟარაძე ბ., 1962, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, ტ.1, გვ. 38
 23 აჩუგა თ., 1990, ოჯახი და საოჯახო ყოფა აჭარაში, გამომცემლობა „მეცნიერება“ თბილისი, გვ.91
 24 ბოსტოლანაშვილი დ., 2004, მინათმფლობელობა აღმოსავლეთ საქართველოში (ქიზიყის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით XIX საუკუნის II ნახევარში, გამომცემლობა თბილისი, გვ.34
 25 იქვე გვ. 35

ცეს ქალს ირჩევდნენ დიდი ოჯახის უფროსად, ის წარმოადგენდა არა როგორც ოჯახის უფროსის მეუღლესა და დიასახლისს, რომელსაც ევალებოდა ოჯახში მხოლოდ საქალებო საქმეების მართვა-გამგეობა, არამედ ოჯახის უფროსობასაც ანდობდნენ. რ. ხარაძის გადმოცემით სვანეთში „ოჯახს, გარდა უხუცესი მამაკაცისა, გარკვეულ ნაწილში უფროსი ქალიც განაგებდა.“²⁶ იგი მეტი სიმამაცისა და გონიერების გამო ქმრის სიცოცხლეშივე და ზოგჯერ ვაჟკაცი შვილის ყოლის დროსაც ოჯახის უფროსი ხდებოდა და ამ ოჯახსაც მისივე სახელს არქმევდნენ, რომელიც ქორა მახვშის ცოლი ან ოჯახის უფროსი რძალი იყო. რასაც განვითარებული პატრიარქალური ოჯახის მმართველობის დროს, წესით, ადგილი არ უნდა ჰქონოდა.²⁷ ამ რეალობაზე სვანური ანდაზაც მიგვანიშნებს „ღვაჟმარ ესერ ჯიამშდებლის ი ლიფუსდ ზუროლარს ოთბინახ“ – „მამაკაცები ამოწყდნენ და უფროსობა ქალებს დაუწყიათ.“²⁸ ვ. ითონიშვილის აზრით, ხევში, სადაც ოჯახში რამდენიმე მამაკაცი ცხოვრობდა, დიდი ოჯახის უფროსად ქალის არჩევა ყოველად მიუღებელი იყო, რაც მხოლოდ ინდივიდუალურ უკაცო ოჯახში იყო დაშვებული, რასაც ჩვენც ვეთანხმებით.²⁹

დასკვნა

კვლევის პროცესში განვიხილეთ დიდი ოჯახის უფროსისათვის დამახასიათებელი ნიშანთვისებები ქართული ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით: მკვლევარ-მეცნიერთა შრომების, ქართული სამართლის ძეგლების, ეთნოგრაფიული და ისტორიულ-სამართლებრივი მასალების გამოყენებით. კვლევის მიზანი იყო, დაგვედგინა დიდი ოჯახის უფროსის უფლებრივი

მდგომარეობა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მიხედვით. ძირითადი შედეგები კი შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვყალიბოთ: საქართველოში დიდი ოჯახები XX საუკუნის დასაწყისამდე არსებობდა პატარა ინდივიდუალური ოჯახების გვერდით, რომელსაც ოჯახის უფროსი მამაკაცი მართავდა: სქესის, ასაკის და უნარის მიხედვით – ბაბუა, მამა ან უფროსი ძმა. თუმცა იყო გამონაკლისი შემთხვევა, როცა დიდი ოჯახის უფროსად უხუცეს ქალს ირჩევდნენ. ადრეფეოდალური ხანიდან ასეთი ოჯახები საქართველოში ოჯახის სამეურნეო საქმიანობაში შემოინახა. დიდი ოჯახის სიძლიერე მრავალწევრიანობასა და მათ შრომისუნარიანობაზე იყო დაფუძნებული. მიუხედავად ოჯახის უფროსის შეუზღუდავი ძალაუფლებისა იგი არ წარმოადგენდა საოჯახო თემის ერთპიროვნულ მონარქს, რომელიც ითვალისწინებდა ოჯახის წევრების საერთო ინტერესს და მნიშვნელოვან საოჯახო საკითხებზე გადაწყვეტილებას მათთან მოლაპარაკების შემდგომ იღებდა, რაც უდავოდ ადასტურებს, რომ საქართველოში დიდი ოჯახი და მისი მმართველი ქართული ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით სოლიდარული და დემოკრატიული ხასიათის ნიშნების მატარებელი იყო.

26 ხარაძე რ., 1939, დიდი ოჯახის გადმონაშთები სვანეთში სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ფილიალის გამომცემლობა გვ. 49

27 იქვე გვ.49.

28 კორძაია ა., 2000. „ლაპრაკლ არი“ (სვანური ანდაზები), „სომა პრეს-1,“ თბილისი გვ.226.

29 ითონიშვილი ვ., 1970. მოხვევების საოჯახო ყოფა, გამომცემლობა თბილისი. გვ 81.

ბიბლიოგრაფია:

1. ანუგაბა თ., 1990, ოჯახი და საოჯახო ყოფა აჭარაში, გამომცემლობა „მეცნიერება“ თბილისი
2. ანუგაბა თ., 1987 წ. ტრადიციული აჭარული ოჯახისა და საოჯახო ყოფის ეთნოგრაფიული შესწავლის ძირითადი შედეგები, სდსყკ XIV, გამომცემლობა თბილისი
3. ბოსტოლანაშვილი დ., 2004, მიწათმფლობელობა აღმოსავლეთ საქართველოში (ქიზიყის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით XIX საუკუნის II ნახევარში, გამომცემლობა თბილისი
4. ბეჟაია მ., 1980, ოჯახის განვითარების სოციალური პრობლემები გამომცემლობა თბილისი
5. დოლიძე ი., 1957, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, გამომცემლობა თბილისი
6. ითონიშვილი ვ., 1974, ქართლის მთიელთა ყოფა ცხოვრებიდან, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“ თბილისი
7. ითონიშვილი ვ., 1970, მოხვევების საოჯახო ყოფა, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“ თბილისი
8. კორძაია ა., 2000წ „ლაჰრაკლ არი“ (სვანური ანდაზები), „სომა პრეს-1,“ გამომცემლობა თბილისი
9. მერაბიშვილი ჯ., და სერგო მაკალათია., 1988, ქართული ჩვეულებითი სამართალი, ტომი I, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი
10. მაკალათია ს., 1930, მთიულეთი, გამომცემლობა სახელგამი, ტფილისი
11. მაკალათია ს., 1985, ფშავი, გამომცემლობა „ნაკადული“ თბილისი
12. ნიჟარაძე ბ., 1962, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. I, უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი
13. ქართული სამართლის ძეგლები, 1963, ტ. I, ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებული (ტექსტი გამოსცა გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ), საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი
14. ხიზანიშვილი ნ., (ურბნელი) 1982 წ, რჩეული იურიდიული ნაწერები, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი
15. ხარაძე რ., 1939, დიდი ოჯახის გადმონაშთები სვანეთში სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ფილიალის გამომცემლობა
16. Харадзе Р., 1961. г, Грузинская семейная община, тбилиси., Т. 1

INSTITUTION THE HEAD OF GREAT FAMILY ACCORDING TO THE CUSTOMARY LAW OF GEORGIA

Indira Tsivtsivadze

*PhD student of Caucasus International University,
Law Faculty, Lawyer*

KEY WORDS: Great Family, Head, Common Property

RESUME

The present article discusses an institute of the head of a large family according to the customary law of Georgia. It has been certified by a number of researchers that the Patriarchal Family Community, similar to a large family, has existed in Georgia until the beginning of the XX century together with a small individual family. In families like these several generations of close relatives were united. The main characteristic of this union was common ownership of the property and collective work for the family. One of the basic family rules was that of keeping subordination. Different kinds of functions of family members were measured by their sex, age and skills. Great attention was paid to abilities of the family members. Family was governed by the patriarch – the oldest man in a family. Before making important decisions, the head discussed certain issues with all of the other full-aged male family members in order to obtain their impartial opinions and perspectives. In different regions of Georgia – either in communities or in villages – the head of a large family, both in the family and in public sphere, used to apply customs law and traditions of the ancestors of his region.

After death of the head of the family, his responsibilities were trans-

ferred to the other patriarch, being the oldest and intelligent man in the family. The head of the family used to be a representative of a family in the community and the village who envisaged attitudes of the family concerned, governed both do-

mestic, as well as external affairs and took part in the community meetings. In separate regions of Georgia there existed exceptional circumstances when an elderly woman was acquired the title of the head of a family.

NOTES:

1. Bekaia M., 1980 Social Problems of Family Development, Publishing house Tbilisi. (In Georgian)
2. Makalatia S. 1930, Mtiuleti, Publishing House –Sakhelgami, Tbilisi. (In Georgian)
- * "Moakhle-being near smb."(Saba, collection of words, Tbilisi, 1949. "In the vocabulary of Monument setting the word – Moakhle means close relative (I. Dolidze, 1957, Giorgi Brtskinvale's Law, Tbilisi). This term is used by the same meaning in(9, 10, 17, 20, 43). By our opinion "Moakhle"should mean Inhabitant, or member of family (is indicated Itonishvili V. 1974, From life of Kartli Mountain people, Publisher "Sabchota sakartvelo" Tbilisi.) (In Georgian)
3. Khizanishvili N., (Urneli) 1982, Selected juridical writings, publishing house Science, Tbilisi. ((In Georgian)
4. Monuments of Georgian Law, 1963, T. I, Vakhtang's Law Books Collection (The text has been published and the Vocabulary was enclosed by Professor I.Dolidze), Georgian Academy of Sciences, Publishing House Tbilisi. (In Georgian)
5. Achugba T., 1987, Traditional Adjarian Family and the basic results of ethnographic study of family life , XIX, Publishing house Tbilisi. (In Georgian)
6. Makalatia S., 1985, Pshavi, Publishing House –Nakaduli, Tbilisi. (In Georgian)
7. Kharadze R., 1961 Georgian family Commune, Tbilisi, T. 1. (In Russian)
8. Itonishvili V., 1970, About family life of Mokheve people. Publishing House "Soviet Georgia" Tbilisi. (In Georgian)
- * The word "Kor"means a Home, "Makhvshi"means- the Head. (In Georgian)
9. Merabishvili J. and Sergo Makalatia, 1988, Georgian Customary Law, volume I, Publishing House "Science" , Tbilisi. (In Georgian)
10. Kharadze R., 1939, Remnants of great family in Svaneti, publisher of the branch of the USSR Academy of Sciences . (In Georgian)
11. Swan, Customary justice in Svaneti, "Droeba" 1885, #198. 14 Septemeber is indicated Nizharadze B., 1962, Historical-Ethnographical Letters, University Publishing House Tbilisi, V.I. (In Georgian)
12. Achugba T., 1990, Family and Family Life in Adjara, Publishing house "Metsniereba" Tbilisi. (In Georgian)
13. Bostoghanashvili D. 2004, Landownership in Eastern Georgia (According to Kiziki's customary law in the II half of the 19th century, publishing house Tbilisi. (In Georgian)
14. Kordzaia A. 2000 "Lahrakl Ari" (Svanetian proverbs), "Soma Press-1, Publishing House Tbilisi. (In Georgian)

BIBLIOGRAPHY:

1. Achugba T., 1990, Family and Family Life in Adjara, Publishing house "Metsniereba" Tbilisi. (In Georgian)
2. Achugba T., 1987, Traditional Adjarian Family and the basic results of ethnographic study of family life , XIX, Publishing house Tbilisi. (In Georgian)
3. Bostoghanashvili D. 2004, Landownership in Eastern Georgia (According to Kiziki's customary law in the II half of the 19th century, publishing house Tbilisi. ((In Georgian)
4. Bekaia M., 1980 Social Problems of Family Development, Publishing house Tbilisi. (In Georgian)
5. Dolidze I. 1957, Giorgi Brtskinvale's Law, publishing house Tbilisi. (In Georgian)
6. Itonishvili V., 1974, About family life of Kartli Highlanders. Publishing House "Soviet Georgia" Tbilisi. (In Georgian)
7. Itonishvili V., 1970, About family life of Mokheve people. Publishing House "Soviet Georgia" Tbilisi. (In Georgian)
8. Krdzaia A. 2000 "Lahraki Ari" (Svanetian proverbs), "Soma Press-1, Publishing House Tbilisi. (In Georgian)
9. Merabishvili J. and Sergo Makalatia, 1988, Georgian Customary Law, volume I, Publishing House "Science" , Tbilisi. (In Georgian)
10. Makalatia S., 1930, Mtiuleti, Publishing House –Sakhelgami, Tbilisi. (In Georgian)
11. Makalatia S., 1985, Pshavi, Publishing House –Nakaduli, Tbilisi. (In Georgian)
12. Nizharadze B. 1962, Historical-Ethnographic Letters, V. I, University Press, Tbilisi. (In Georgian)
13. Monuments of Georgian Law, 1963, T. I, Vakhtang's Law Books Collection (The text has been published and the Vocabulary was enclosed by Professor I.Dolidze), Georgian Academy of Sciences, Publishing House Tbilisi. (In Georgian)
14. Khizanishvili N., (Urbneli) 1982, Selected juridical writings, publishing house Science, Tbilisi. (In Georgian)
15. Kharadze R., 1939, Remnants of great family in Svaneti, publisher of the branch of the USSR Academy of Sciences . (In Georgian)
16. Kharadze R., 1961, Georgian Family Community, Tbilisi ,. V. 1. (In Russian)